

Na završno poglavlje nastavlja se tri priloga u kojima se shematski prikazuju podaci obrađeni u knjizi. Radi se o Prilogu 1. naslovljenom „Usporedba broja krštenih, krizmanih, vjenčanih i umrlih doseljenika iz austrijske Istre u Puli“ (str. 97-103), Prilogu 2. naslovljenom „Dob umrlih doseljenika iz austrijske Istre“ (str. 104) te Prilogu 3. naslovljenom „Cjeloviti popis doseljenika s područja austrijske Istre (sastavljen kronološkim redosljedom na temelju podataka iz puljskih matičnih knjiga od 1613. do 1817.)“ (str. 105-124). Knjiga završava Bilješkama (str. 125-140), Popisom korištenih izvora i literature (str. 141-150), Sažecima na hrvatskom (str. 151), talijanskom (str. 152), engleskom (str. 153) i njemačkom (str. 154-155) jeziku, Indeksima mjesta, osobnih imena i predmetnim indeksom (str. 157-168), a zaključno s Bilješkom o piscu (str. 169-173).

Upravo je ovakvo istraživanje, temeljeno isključivo na arhivskim materijalima, odnosno podacima proizašlima iz pulskih matičnih knjiga, omogućilo ne samo revalorizaciju izvorne građe, već i dodatno razjasnilo demografske prilike Istre u novom vijeku. Knjiga *Migracije prema Puli: primjer austrijske Istre u novom vijeku* predstavlja tako prinos poznavanju političke i gospodarske važnosti Pule te uspješno argumentira da se konstantni dotok stanovništva može uzeti kao dokaz za postojanje stalnih veza između austrijskog i mletačkog dijela Istre. Kao takva, knjiga prof. dr. sc. Slavena Bertoše iznimni je znanstveni doprinos hrvatskoj historiografiji i nezaobilazno pomagalo za sve buduće istraživače ove povijesne tematike.

Kosana Jovanović

Monografija o narodnom preporodu u Istri iz pera poljskog historičara

Antoni Cetnarowicz, Narodni preporod u Istri (1860-1907), Zagreb: Srednja Europa, 2014., str. 262. (prevela Magdalena Najbar-Agičić)

S punim uvjerenjem se može kazati da je hrvatska historiografija knjigom „Narodni preporod u Istri (1860-1907)“ prof. dr. Antonia Cetnarowicza dobila modernu, cjelovitu, zaokruženu sintezu, pravu „Knjigu o Istri“, točnije o Istri u drugoj polovici tzv. „dugog“, burnog 19. stoljeća. On je, kako je poznato – slično kao i u Dalmaciji – započeo kasnije nego u Banskoj Hrvatskoj, odigrao je značajnu ulogu u oblikovanju moderne hrvatske nacije i predstavlja integralni dio toga cijelog procesa, a ima bitan značaj i za razvoj slovenskog nacionalnog pokreta. U širem kontekstu tema na koju se odnosi ova knjiga može se tretirati i kao prilog istraživanjima koje se odnose na nacionalno pitanje u Habsburškoj Monarhiji u drugoj polovici 19. stoljeća. Ovdje je opisan isječak, dio jednog velikog procesa koji se odvijao u drugoj polovici 19. stoljeća među južnim Slavenima općenito, u ovom slučaju kod Hrvata i Slovenaca u Istri, a to je Narodni preporod razumijevan kao proces oblikovanja moderne nacije: hrvatske i slovenske. U tom je procesu glavni sadržaj narodnog preporoda činila borba Hrvata i Slovenaca protiv talijanske manjine (građanstvo, zemljoposjednici, birokracija), koja je branila svoju društvenu i političku hegemoniju.

Nadmoć, koja je proizlazila iz zauzimate ekonomske i kulturne pozicije, osiguravala je Talijanima, zahvaljujući važećem izbornom zakonu za Sabor i općinska vijeća, vlast u zemlji. Beč je također priznavao prvenstvo talijanskom jeziku, vodeći se pri tome prvenstveno tradicijom i praktičnim obzirima. Još jedan od glavnih, temeljnih elemenata narodnog preporoda Hrvata i Slovenaca u Istri bila je borba za jezičnu ravnopravnost u saboru, uredima i školstvu. Sve to, kao i talijansko-hrvatsko-slovenske odnose u Istri i cijelom Primorju općenito, usko je povezano i valja promatrati u skladu s općim načelima austrijske politike na tom prostoru. U međunacionalnom sukobu austrijska se vlada vodila nadređenim interesima države majstorski primjenjujući pravilo *divide et impera*.

Drugo važno pitanje koje je predmet ove knjige jest – također do sada nedovoljno istraženo – pitanje hrvatsko-slovenske suradnje u Istri upravo u razdoblju Narodnog preporoda. Tako je u ovoj monografiji opisan početak Narodnog preporoda među Hrvatima i Slovencima u Istri koji pripada u godinu 1860. i u svojoj prvoj fazi koja obuhvaća razdoblje od 1860. do 1882. godine obilježeno je osobom neospornog vođe Preporoda u Istri, biskupa Jurja Dobrile. U toj etapi borba Hrvata i Slovenaca za dobivanje utjecaja na javni život preko povećanja vlastite reprezentacije u tijelima lokalne vlasti, odnosno u Saboru i općinama, završila je neuspjehom. Također i na području borbe za jezičnu ravnopravnost Hrvati i Slovenci u svojoj politici doživljavaju poraz. To ih je prisililo na poduzimanje svojevrsnog „organskog rada” koji je za cilj imao podizanje nacionalne svijesti širih slojeva. Tome su trebale služiti narodne čitaonice te akcija koja je organizirana po uzoru na Slovence, okupljanje velikih skupina ljudi na otvorenom, tzv. tabora. Tako, nakon godine 1882. (godina smrti biskupa Dobrile), započinje nova etapa Narodnog preporoda. Na pozornicu stupa novi naraštaj preporodnih aktivista/preporoditelja – Vjekoslav Spinčić, Matko Laginja, Matko Mandić – koji, za razliku od svojih prethodnika koji su odgojeni u duhu ilirizma i zagovarali jugoslavensku ideju, naglašavaju, pod utjecajem pravaških ideja, hrvatsku nacionalnu ideju. Njihov je glavni cilj kojem su težili postalo ujedinjenje Istre s Hrvatskom, no za početak nastojali su „ponaroditi” javni život i osigurati prava hrvatskom i slovenskom jeziku. Od tog trenutka nacionalna borba u Istri poprima sve oštriji karakter. Prvi uspjesi nacionalnog pokreta bila je pobjeda na općinskim izborima 1887. godine u dvjema najvećim općinama, tj. u Pazinu i Buzetu, te povećanje slavenske reprezentacije u Saboru.

Autor kroz sedam temeljnih poglavlja u ovoj knjizi prati i razrađuje ovu problematiku. On u obzir uzima do sada napisano, ali to nadopunjuje spoznajama stečenim arhivskim istraživanjima te analizama hrvatskog i slovenskog tiska. Tako stječe izoštreniju sliku i prvenstveno objektivniju sliku njihova međusobnog odnosa.

U pripremi monografije korištena su različita izdanja izvora: dokumenti istarskog sabora, zapisnici sjednica Zastupničkog doma Carevinskog vijeća u Beču, zapisnici sastanaka društava i političkih klubova, korespondencija i uspomene hrvatskih, slovenskih i talijanskih čelnika. Iznimno važan izvor bio je hrvatski, talijanski i slovenski tisak. Iskorištena je i bogata literatura o toj temi: hrvatska, slovenska, talijanska i austrijska. Tako nas autor provodi kroz zahtjevne faze preporodnog pokreta u Istri: nakon *Uvoda* (str. 5-11), autor prikazuje *Istru u prvoj polovici 19. stoljeća* (str. 13-23), nakon toga opisuje *Nacionalni pokret Hrvata i Slovenaca na početku ustavne ere* (str. 25-44), zatim *Nacionalni pokret u razdoblju rata 1866. i ustavnih promjena* (str. 45-62), potom *Sedamdesete godine 19. stoljeća. Organiziranje narodnog pokreta* (str. 63-98), *Istru osamdesetih i devedesetih godina 19. stoljeća s osvrtom na prolaznu krizu preporodnog pokreta* (poglavlja V i VI,

str. 99-208) te *Istru početkom 20. stoljeća* (str. 209-238). Knjigu zaključuje *Pogovor* (str. 239-242), *Izvori i literatura* (str. 243-251). Više no dobrodošlo u knjizi je *Kazalo mjesta* (str. 253-256), *Kazalo osobnih imena* (str. 257-262) te slikovni prilog koji im slijedi koji i inače grafički zaista lijepo opremljenoj knjizi kvalitetno doprinosi.

Sve je bitnoga u ovoj knjizi došlo do izražaja i do riječi: i izbori i Sabor, i hrvatsko-slovenski-talijanski odnosi, i uloga i značenje važnih protagonista sa svih ovih triju strana, i pitanje jezika, i tabori i novinstvo i pitanje *Iredente*, osnivanje škola, i vanjsko-politički odjeci stanja u Istri i lokalni separatizmi, itd., itd. Ovdje imamo pravi kompendij za ovu razdoblje, kakva do sada nismo imali. To je *vademecum* za ovu materiju unutar kolegija *hrvatska povijest 19. stoljeća*, za povijest Istre napose.

Prof. dr. Antoni Cetnarowicz se osvrće i gradi na spoznajama historiografije hrvatskog, talijanskog i slovenskog jezika. Njemu su poznati stavovi i teze stranih povjesničara poput A. Vivantea, B. Benussija, C. de Franceschija, D. Conforti-Avancinija, O. Randija, G. Ascolija, G. Stefania ili A. Tamara, ali i nekih mlađih predstavnika suvremene talijanske historiografije, koji nadovezujući se na ideje svojih prethodnika, nastoje ipak ponuditi neke nove interpretacije, poput Giulia Cervanija. Prema Cervaniju, stara nacionalistička talijanska historiografija doprinijela je iznošenju na svjetlo dana programa austrijske vlade koji je bio usmjeren na to da se Istri oduzme karakter talijanske pokrajine i da se pretvori u slavenski kraj. No, po njegovom mišljenju, iako to nije bilo od presudnog utjecaja na sazrijevanje hrvatske i slovenske nacionalne svijesti, moglo je ipak pridobiti Slavene na stranu Austrije.

Kada je u pitanju starija jugoslavenska (hrvatska i slovenska) historiografija, ona se bavila samo pojedinim fazama narodnog preporoda u Istri ili odabranim pitanjima. Prof. A. Cetnarowicz dobro poznaje radove Vjekoslava Spinčića, Matka Rojnića i Bože Milanovića, starijih, Zvane Črnje, Ivana Beuca i Nevija Šetića. Ipak, on ne staje na rekapitulaciji već rečenoga, nego ovaj svoj rad gradi na temelju izvornih materijala, prvenstveno arhivske građe sakupljene tijekom istraživanja u arhivima i bibliotekama u Hrvatskoj, Sloveniji, Italiji, Austriji i Vatikanu. Kada su u pitanju hrvatski arhivi, istražena je građa koja se čuva u sljedećim institucijama: Državni arhiv u Pazinu, Državni arhiv u Rijeci, Hrvatski državni arhiv u Zagrebu, Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu – Odjel rukopisa. Građa pronađena u arhivima u Pazinu i Rijeci do sada uglavnom ili uopće nije bila istražena. Dokumenti koji se čuvaju u Državnom arhivu u Pazinu omogućili su praćenje različitih aspekata razvoja hrvatskog i slovenskog nacionalnog pokreta na neki način u samim temeljima, tj. na lokalnoj razini: na razini općina i kotareva. Materijal sakupljen pak u Državnom arhivu u Rijeci i u Trstu (*Archivio di Stato*) omogućili su pogled na nacionalnu borbu koja se vodila na terenu s perspektive viših razina vlasti, to jest zemaljskih vlasti (Sabor, Zemaljski odbor) i cijele pokrajine (Namjesništvo). Zanimljiv i koristan materijal donijela su istraživanja u Hrvatskom državnom arhivu te Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, gdje se čuvaju ostavštine nekih čelnih ličnosti narodnog preporoda, uključujući i korespondenciju.

Istraživanje je obuhvatilo rukopisne zbirke dvaju najvećih slovenskih arhiva, tj. Arhiva Slovenije te Narodne in Univerzitetne Knjižnice u Ljubljani, gdje je proučena korespondencija slovenskih preporodnih djelatnika te dokumentacija koja se odnosi na djelatnost Društva sv. Ćirila i Metodija u Istri. U Italiji su istraživanjem obuhvaćene zbirke već spomenutog *Archivio di Stato* u Trstu te *Archivio Storico del Ministero degli Affari Esteri* u Rimu. Dokumenti istraženi u potonjem omogućili su bolje upoznavanje stajališta službenih

vlasti Kraljevine Italije prema nacionalnoj borbi koja se vodila u Istri. Zanimljivi materijali koji su se odnosili na ulogu slavenskog katoličkog svećenstva u nacionalnom pokretu te stajalište Svete Stolice prema tome, donijelo je istraživanje u zbirkama *Archivio Segreto Vaticano*, posebno u fondu *Nunziatura di Vienna — Corrispondenza diplomatica*. U Austriji su obavljena istraživanja u dva najveća arhiva koja ulaze u sastav *Österreichisches Bundesarchiv: Haus.-Hof und Staatsarchiv* te *Allgemeines Verwaltungsarchiv* u Beču. Pretraženi dokumenti omogućili su praćenje politike austrijske vlade koja se mijenjala i prilagođavala aktualnoj međunarodnoj situaciji (među ostalim, i tzv. *Istočnom pitanju*), a vješto je koristila talijansko-slavenski antagonizam u Istri. Hrvatska historiografija treba odati zahvalnost ovom našem dragom i marljivom starijem poljskom kolegi profesoru. Nakon knjige o *Preporodu u Dalmaciji* sada joj je podario i knjigu o *Preporodu u Istri*. Ono što smo željno očekivali, posebice mi profesori na studijima povijesti, sada imamo, na jednom mjestu, zaokruženo, cjelovito, jasno. Djelo je namijenjeno svima onima koji se historiografski znanstveno-stručno bave temama iz hrvatske povijesti 19. stoljeća, ali i svima onima koji se na širem kulturnom i društvenom planu bave hrvatskom modernom poviješću. Na poseban način, rekao bih – primarno – djelo će biti od velike koristi studentima na preddiplomskom, diplomskom pa čak i poslijediplomskom studiju povijesti, kao relevantna studijska literatura na kolegijima koji se tiču hrvatske povijesti 19. stoljeća.

S obzirom na činjenicu da do sada nismo imali djelo u kojemu bi se monografski i na jednom mjestu obradila tema *Narodnog preporoda u Istri*, nema nikakve dvojbe o njegovoj važnosti. Ovo monografija na sintetski način, oslonjena na nove podatke iz arhivskih vrela iz domaćih i stranih arhiva, kao i na drugu relevantnu građu, daje zaokružen, minuciozan i uvjerljiv prikaz složene problematike preporodnog pokreta u Istri te je njezin znanstveni doprinos hrvatskoj historiografiji, kao i uopće historiografiji nacionalno-preporoditeljskih pokreta kod slavenskih naroda u nekadašnjoj Habsburškoj Monarhiji, originalan, vrijedan i u svakom smislu dobrodošao.

Marko Trogrlić

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

46

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase sans-serif font.

ZAGREB 2014.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 46

Izdavač / Publisher

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher

Vlatko Previšić

Glavni urednik / Editor-in-Chief

Hrvoje Gračanin

Uredništvo / Editorial Board

Bruna Kuntić-Makvić (stara povijest/ancient history), Zrinka Nikolić Jakus (srednji vijek/
medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Željko Holjevac
(moderna povijest/modern history), Tvrтко Jakovina (suvremena povijest/contemporary history),
Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history),
Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Board

Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko
Bratož (Ljubljana), Snježana Buzov (Columbus, Ohio), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki
(Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Alojz Ivanišević (Wien),
Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz),
Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj),
Nada Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd),
Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

Izvršna urednica za tuzemnu i inozemnu razmjenu /

Executive Editor for Publications Exchange

Kristina Milković

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant

Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb

Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske,

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS

Naslovna stranica

Iva Mandić

Grafičko oblikovanje i računalni slog

Ivanka Cokol

Lektura

Jadranka Brnčić

Tisak

Web2tisak, Zagreb

Naklada

250 primjeraka

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrcak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*